

SPRAWOZDANIE
Z WEWNĘTRZNEJ KONFERENCJI NAUKOWEJ WSGE
NT. KONSUMPCJA: UWARUNKOWANIA, WARTOŚCI, PROGNOZY

Współczesne społeczeństwa, w szczególności w krajach rozwiniętych, od dawna już są charakteryzowane przez socjologów jako społeczeństwa konsumpcji. W XXI wieku konsumpcja uzyskała nieznaną dotąd ogromną skalę, w czym upatruje się zarówno zagrożenia, jak i szanse dla gospodarki, sfery publicznej i życia każdego człowieka. Konsumpcja jest rozpatrywana wręcz jako zasada integracji społeczeństwa, które różnicują się już nie na hierarchicznie ustawione klasy społeczne, a na różnego charakteru konsumentów.

W dniu 24 lutego 2015 roku na Wydziale Nauk Społecznych Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide de Gasperi w Józefowie k/Warszawy odbyła się doroczna wewnętrzna konferencja naukowa, poświęcona problematyce konsumpcji. W konferencji wzięło udział ponad dwudziestu pracowników naukowo-dydaktycznych uczelni, aby z jednej strony zaprezentować w części lub w całości efekty własnych badań naukowych, prowadzonych na uczelni, a z drugiej strony – przedyskutować w gronie koleżeńskim aktualne problemy współczesności z akcentem na główny problem i temat konferencji. Temat konferencji dotyczył nie tylko jednego z najważniejszych zagadnień współczesnego społeczeństwa polskiego i globalnego – konsumpcji, ale również jej uwarunkowań strukturalnych i kulturowych, wartości w różnych wymiarach i znaczeniach, a także pewnych prognoz krótko- i długoterminowych z uwzględnieniem w szczególności obszarów badań na Wydziale Nauk Społecznych, związanych z naukami o bezpieczeństwie, pedagogiką oraz naukami o administracji i zarządzaniu.

Konferencję objęła patronatem Powiatowy Rzecznik Konsumentów w Otwocku Pani Anna Jackowska, podkreślając aktualność podejmowanej problematyki konsumpcji, konsumentów oraz przestrzegania ich praw w Polsce i na świecie. Wśród ambitnych tematów, które zaproponowano w zaproszeniu konferencyjnym, znalazły się m. in. zrównoważona konsumpcja oraz kultura konsumpcjonizmu, wyrażająca się w powiedzeniu „mieć czy być”, socjalizacja do konsumpcji, osobowość konsumpcyjna oraz przymus konsumpcji, jak również konsumpcja odpowiedzialna, zdrowy styl życia czy tendencje *slow life*. W odpowiedzi na zaproszenie nadeszły nie mniej ambitne tematy wystąpień, które zostały podzielone

na dwa panele oraz dwie sesje plenarne: otwierającą i podsumowującą konferencję.

Dyskusja o różnych wymiarach, w tym stronach negatywnych konsumpcji, w pierwszej sesji plenarnej zaczęła się od powitania gości przez JM Rektora WSGE im. Alcide de Gasperi dr. Tadeusza Gracę i Dziekan Wydziału Nauk Społecznych WSGE dr. Małgorzatę Such-Pyrgiel oraz znakomitego wystąpienia wprowadzającego, które wygłosił prof. dr hab. Bronisław Sitek, akcentując potrzebę krytycznego spojrzenia na zjawisko konsumpcji oraz dokładnego zrozumienia jej uwarunkowań, jej wpływu na gospodarkę, a w szczególności wpływu interesów wielkich podmiotów gospodarczych na rozwój konsumpcji.

W pierwszym panelu, moderatorami którego byli dr Kateryna Novikova i dr Tomasz Wrzosek, a mianowicie w jego pierwszej części, poświęconej etycznemu wymiarowi konsumpcji, zasiedli prawnik i bioetyk prof. dr hab. Piotr Krajewski, filozof i etyk dr Małgorzata Krajewska, filozof dr Dorota Łażewska, pedagog i wieloletni nauczyciel praktyk dr Krystyna Korneta i socjolog dr Tomasz Wrzosek.

Prof. Piotr Krajewski pochylił się nad zagadnieniem zrównoważonej konsumpcji w związku z problematyką rozwoju, w szczególności rozwoju zrównoważonego i zrównoważonej produkcji w interesach przyszłych pokoleń. Jedną z podstaw realizacji tych zadań powinno być proekologiczne wychowanie, z akcentem na sprawiedliwy dostęp i podział zasobów, zmniejszenie ryzyka związanego z niekontrolowanym wzrostem konsumpcji, jak i tempem rozwoju nauki i techniki. Dr Małgorzata Kaniewska również zwróciła uwagę na dylematy współczesnego człowieka, określanego przez współczesnych analityków i badaczy jako *Homo Consumens*. Brak możliwości całkowitej rezygnacji z „mieć” na rzecz „być” nie oznacza jednak, jak podkreśliła dr Kaniewska, braku świadomości. Zostały przedstawione nowe wyniki badań nad konsumpcją w Polsce, w których widoczna jest tendencja odejścia od ilości na rzecz jakości, wzrostu świadomości zagrożeń, wynikających z nadmiernej konsumpcji i chęć jej zmniejszenia, jeżeli nie ze względu na środowisko, to choćby ze względu na potrzebę oszczędzania poprzez wtórne użytkowanie przedmiotów, współużytkowanie, recykling czy świadomy wybór producentów ekologicznych.

Mniej optymistyczne spojrzenie na „post-metafizyczny klimat ponowoczesnej konsumpcji” przedstawiła dr Dorota Łażewska, która w próbie odnalezienia odpowiedzi na pytanie o metafizykę konsumpcji doszła do wniosku, że obecnie owej metafizyki w konsumpcji brak. Mimo że

konsumpcja jest podstawą życia każdego człowieka, nie stanowi już wielkiej narracji, tylko jedną z małych, chaotycznych, irracjonalnych narracji w świecie, w którym człowiek zrezygnował z poznania na rzecz chcenia i zaspokojenia wszelkich chęci, w tym w szczególności konsumpcyjnych, zaspokojenia natychmiastowego, bez odroczenia, szybkiego, wymiennego, pełnego wrażeń do momentalnego skonsumowania.

Nie tylko dorośli pełną miarą uczestniczą w konsumpcji. Jednym z najważniejszych jej podmiotów jest dziecko, już od najwcześniejszych lat, nie jako bierny, lecz aktywny, mający odmienne potrzeby konsument. Często owe potrzeby są potrzebami chwili, są zaspakajane impulsywnie, w szczególności w sytuacji zastąpienia przez konsumpcję czasu wolnego, uwagi lub miłości wiecznie zajętych, zapracowanych rodziców. Pedagog dr Krystyna Korneta przedstawiła w swoim referacie ostatnie wyniki badań zachowań konsumpcyjnych dzieci w różnym wieku, od zabawek najmniejszych dzieci, przez „kupowanie czasu” rodziców w celu wspólnego spędzenia czasu wolnego dzieci starszych, do ubrań, używek i usług edukacyjnych nastolatków.

Krytyczny wymiar oporu wobec konsumpcjonizmu przedstawił dr Tomasz Wrzosek, który przeanalizował konsumpcję jako dyskurs oraz jako komunikację na przykładzie mody i ubioru – mundurków szkolnych i strojów komunijnych, ze szczególnym naciskiem na takie jej wymiary, jak swoboda i indywidualizm oraz rolę w organizowaniu życia społecznego jako narzędzia dystynkcji w rozumieniu P. Bourdieu. Zatem ubiór został przedstawiony jako najbardziej widoczny sposób wyrażania różnicowań społecznych, z akcentem na estetykę u warstw wyższych i funkcjonalność u warstw niższych.

W drugiej części pierwszego panelu występowali socjolog i pedagog dr Katarzyna Ferszt-Piłat, pedagog dr Anna Krajewska, psycholog dr Małgorzata Starzomska i socjolog dr Kateryna Novikova. W tym bloku wystąpień został najbardziej odznaczony kulturowy wymiar konsumpcji. Różnice między konsumpcją a takim ciekawym zjawiskiem społeczno-kulturowym jak kolekcjonerstwo, przedstawiła w swoim wystąpieniu dr Katarzyna Ferszt-Piłat. Położyła ona akcent nie na przeciwstawieniu tych zjawisk, ale raczej na umieszczeniu ich po dwóch stronach kontinuum, przedstawiającego odmienne sposoby uczestniczenia w kulturze – od tworzenia zbioru pełnego pasji, trudów poszukiwania i tworzenia spójności, „jaźni” kolekcji po zużywanie, naznaczone brakiem sensów i satysfakcji, powierzchownością, ujednolicaniem, unifikacją, kulturą pośpiechu, pozostaniem w chwili obecnej bez przeszłości i przyszłości.

Również krytyczny głos zabrała dr Anna Krajewska, której referat dotyczył zagrożeń, które niesie dzieciom i młodzieży konsumpcjonizm, a jak powinna reagować na owe zagrożenia edukacja. Erozja postaw tradycyjnych, infantylizacja, przewaga wartości utylitarystycznych i hedonistycznych, przewaga „mieć” nad „być”, zachłanność, duchowe ubóstwo, propagowanie przyjemności, brak refleksyjności, „wolność od”, idole rodem z mediów i kultury masowej i wynikające stąd uzależnienia medialne, kultura natychmiastowości to są niektóre z wielu zagrożeń wspomnianych przez prelegentkę. Wszystkie te czynniki stanowią wyzwania, stojące przed pedagogami oraz szczerzej przed rodziną, której autorytet jest zastępowany przez otoczenie rówieśnicze oraz nowe i stare media. Poza zwalczaniem tendencji konsumeryzmu dr Krajewska zwróciła uwagę na potrzebę utrzymania trwałości tożsamości oraz przywrócenie akcentu na człowieku.

Psychologicznemu oraz zdrowotnemu wymiarowi konsumpcji i zjawiska konsumpcjonizmu były poświęcone dwa wystąpienia psycholog dr Małgorzaty Starzomskiej. W pierwszym zwróciła ona uwagę na pokolenie „instant” i jego zaburzenia psychiczne, często wynikające z tak zwanej „iluzji hedonistycznej”, jak to ujęła prelegentka, w warunkach ciągłego wzrostu wymagań dotyczących poziomu zadowolenia w konsumpcji (tzw. „młyn zadowolenia”). Przedstawiła ciemną trójkę zaburzeń osobowych: narcyzm jako przesadną wiarę w siebie, makiawelizm jako manipulację innymi i psychopatię jako impulsywne działanie bez lęku i empatii. Dr Starzomska przeanalizowała również zjawisko kompulsywnej konsumpcji związanej z patologiczną chęcią posiadania (również z opisem syndromu nagłego bogactwa), które prowadzą do autodestrukcji jednostki. W drugim referacie dr Starzomska przedstawiła zjawisko anoreksji jako sposób samorealizacji w kulturze konsumpcji w oparciu o analizę specyficznego rozumienia ciała, postrzegania ludzi przez ciało, ten wizualny wyznacznik, który pozwala w oczach niektórych ludzi urzeczywistnić pewien ideał „odpowiednio przystrojonego ciała”. Odzwierciedla to niewątpliwie kryzys tożsamości, który możemy odnotować we wszystkich krajach rozwiniętych.

Wyróżnianie się poprzez ubiór zostało porównane z tendencjami imitacyjnymi w wystąpieniu dr Kateryny Novikovej, która przedstawiając takie zjawiska, jak moda, gust, styl życia, rytuał, kultura konsumpcyjna oraz ich zmienny charakter na przestrzeni XX oraz początku XXI wieku, zaakcentowała współczesny aktualny i popularny dyskurs samorealizacji, inwencji siebie, autentyczności i oryginalności, który przyszedł

na zmianę dyskursowi naśladowania wyższych warstw społecznych przez niższe.

Drugiemu panelowi przewodniczyli Dziekan Wydziału Nauk Społecznych WSGE dr Małgorzata Such-Pyrgiel oraz dr Waław Brząk. Pierwsza część drugiego panelu była poświęcona ekonomicznemu wymiarowi konsumpcji z akcentem również na prawne, polityczne i edukacyjne aspekty tego wymiaru. W panelu zasiedli Prorektor WSGE prof. dr hab. Magdalena Sitek, Dziekan Wydziału Nauk Społecznych WSGE socjolog dr Małgorzata Such-Pyrgiel, ekonomiści: dr Barbara Antczak, dr Krystyna Palonka, dr Aleksandra Szejniuk, Aleksandra Kozłowska, Damian Przekop i Anna Ziółkowska. Druga część drugiego panelu była poświęcona zagadnieniom ryzyka i zagrożeń, związanych z konsumpcją, a wystąpili w tej części specjaliści od nauk o wojskowości i bezpieczeństwie, a także administracji i prawa: dr Waław Brząk, dr Zygmunt Domański, dr Anna Orzyłowska, dr Elżbieta i Jerzy Szafranski, Paulina Siejka oraz pedagog dr Krzysztof Gogacz.

Prof. dr hab. Magdalena Sitek zaczęła drugi panel mocnym akcentem na pojęciu zrównoważonej konsumpcji, a w szczególności jej podstawach prawnych i instytucjonalnych w polityce Unii Europejskiej względem ochrony środowiska w perspektywie kilku lat do 2020 roku. Konsumpcyjny wymiar zagadnienia zrównoważonego rozwoju stanowi jeden z najważniejszych obszarów działań w perspektywie 2014–2020 w Europie.

Dziekan Wydziału Nauk Społecznych WSGE dr Małgorzata Such-Pyrgiel zwróciła uwagę na wymiar osobisty zagadnień związanych z konsumpcją i konsumpcjonizmem, w szczególności z akcentem na życie singli i rodzin we współczesnych społeczeństwach oraz podobieństwa i różnice w ich zachowaniach konsumpcyjnych. Połączenie perspektywy ekonomicznej i socjologicznej przestawiła w swoim wystąpieniu dr Barbara Antczak, dotyczącym komercjalizacji usług edukacyjnych, której efekty społeczeństwo może zaobserwować dopiero po kilku latach, w szczególności w odniesieniu do poziomu świadomości obywatelskiej oraz ogólnie społeczeństwa obywatelskiego, którego aktywnych członków kształtuje edukacja i szkolnictwo wyższe. Inny aspekt społeczny konsumpcji został ujęty przez dr Krystynę Palonkę, która poświęciła swoje wystąpienie analizie nierówności w dochodach i ich wpływu na modele konsumpcji. Dr Aleksandra Szejniuk opisała kulturę konsumpcji z punktu widzenia uwarunkowań, które ona stwarza dla controllingu personalnego w przedsiębiorstwach i organizacjach. O konkretnych badaniach zachowań konsumenckich powiadał referat Aleksandry Kozłowskiej, Damiana

Przekopa i Anny Ziółkowskiej, których przedstawiona analiza dotyczyła świadomości konsumenckiej studentów warszawskich uczelni o takim kontrowersyjnym produkcie spożywcym, jak różne substancje słodzące w porównaniu do faktycznego spożycia tych substancji.

Ryzyka związanego z różnymi wymiarami konsumpcji dotyczyło wystąpienie dr Waclawa Brzęka, który z dużą liczbą szczegółów przedstawił rolę kosmetyków w bezpieczeństwie konsumenta na polskim rynku, jak również wystąpienie dr Zygmunta Domańskiego, który rozwinął argumentację na temat ogólnego bezpieczeństwa produktów konsumpcyjnych, oraz Pauliny Siejki, która przeanalizowała wyrabianie lub wprowadzanie do obrotu szkodliwych dla zdrowia substancji, środków spożywczych, artykułów powszechnego użytku lub środków farmaceutycznych jako zagrożenie dla bezpieczeństwa powszechnego. Inny wymiar zagrożeń został przedstawiony przez dr Krzysztofa Gogacza, który w swoim wystąpieniu pokazał odpowiednie mechanizmy i przede wszystkim wskazał na ścisły związek między zjawiskiem konsumpcjonizmu a zjawiskiem niedostosowania społecznego dzieci i młodzieży. Połączenie procesów konsumpcji ze zjawiskiem przestępczości, a w szczególności ze wzrostem przestępczości nieletnich, zostało dogłębnie przeanalizowane w referacie dr Elżbiety i Jerzego Szafrąskich. Natomiast bardziej fundamentalne problemy związane ze zjawiskiem konsumpcjonizmu, jako przejawem zagrożenia dla bezpieczeństwa indywidualnego w perspektywie zarówno teoretycznej, jak i praktycznej, zostały podjęte w wystąpieniu dr Anny Orzyłowskiej.

Po zakończeniu obrad w panelach oraz wspólnej dyskusji, w trakcie podsumowującej sesji plenarnej, moderatorzy paneli przedstawili wstępne wnioski, które wyciągnęli uczestnicy konferencji we wspólnej debacie i refleksji na tak skomplikowane i wymagające uwagi zjawisko jakim są konsumpcja oraz konsumpcjonizm. Wnioski dotyczyły dwóch najważniejszych wątków, a mianowicie: po pierwsze – znaczenia konsumpcji w wychowaniu i socjalizacji dzieci oraz w późniejszym ciągłym rozwoju osobowości, tożsamości jednostki ludzkiej we współczesnym zglobalizowanym świecie, po drugie – braku zgody na lekceważenie licznych i różnorodnych zagrożeń w sferze konsumpcji w wymiarze kulturowym, edukacyjnym i ekonomicznym oraz ochrony praw konsumenta.

dr Kateryna Novikova